

Anna Akhmàtova

Visat núm. 7

(abril 2009)

per Xènia Dyakonova i José Mateo

La poesia demana ser apresada i dita de memòria; això és ben clar en el cas d'Anna Akhmàtova (1889-1966). La seva veu se sent com un testimoni profund i bell que fa ressò d'un dilatat trajecte, molt singular, però alhora comú, d'una generació russa. El seu classicisme, la musicalitat dels seus versos i la seva autoritat fan que alguns crítics la declarin l'hereva més directa de Puixkin. Avui dia és una de les autores russes més traduïdes arreu d'Europa.

Anna Andrèievna Gorenko neix l'11 de juliol de 1889 a Odessa en el si d'una família noble d'ascendència tàrtara. Comença a escriure poesia de molt jove, i davant del rebuig del seu pare, que no volia veure el seu nom relacionat amb una cosa tan poc respectable com la poesia, pren, per a ella i els seus versos, el nom de la seva àvia tàrtara: Akhmàtova. Fins als setze anys viu a Tsàrskoie Selo; després estudia a Kíev i a Sant Petersburg. El 25 d'abril de 1910 es casa amb el jove i conegut poeta Nikolai Gumiliov (1886-1921), que ha conegut en el saló literari del poeta simbolista Viatxeslav Ivànov (1866-1949). El matrimoni, poc convencional, durarà fins al 1918; en naixerà un fill, Liev Gumiliov. El 1911 Gumiliov, Akhmàtova i Mandelstam, amb d'altres poetes propers al Gremi de Poetes (escola de poesia fundada per Gumiliov), proclamen l'*acmeisme* (d'acme: punt de màxima elevació d'un astre i, particularment, del sol), moviment poètic que en reacció a les boires del simbolisme proposa una poesia d'imatges clares i de llenguatge modern i quotidià. En aquesta època viatja per Itàlia i França. Publica els seus primers poemaris: *Vietxer* (1912; *El vespre*) i *Txiotki* (1914; *El rosari*). Publica després els reculls *Bielaiia Staia* (1917; *La bandada blanca*) i, ja enmig d'un clima bèl·lic i de terror, *Podorozhnik* (1921; *El plantatge*) i *Anno Domini MCMXXI* (1922). El 1921, després d'un segon matrimoni, Anna es casa per tercera vegada, amb l'historiador d'art Nikolai Punin. El 1921 Nikolai serà detingut i afusellat amb el pretext d'una suposada conspiració. Akhmàtova deixa de publicar i viu en condicions molt precàries. El 1935 detenen Lev Gumiliov per primera vegada; i Punin, el tercer marit d'Akhmàtova. L'any 1938, Óssip Mandelstam, un dels amics més propers d'Akhmàtova, mor al Gulag. L'empresonament del seu fill inspira el cicle *Rèquiem* (1935-1948, publicat a Munic el 1963, sense consentiment de l'autora). El 1940 li permeten la publicació d'un petit recull de poemes. Akhmàtova sobreviu fent traduccions i assaigs. Mentrestant, va escrivint el seu *Poema sense heroi* (1940-1962), un poema llarg i obscur, ple de símbols i referències culturals poc clares. Amb la pujada al poder de Khruixtxov, Akhmàtova publica algun dels seus poemes inèdits. Durant els anys seixanta comença a rebre reconeixements a Rússia i a l'exterior, on fins i tot li permeten viatjar. Rep el Premi Internacional de Poesia (Taormina, 1964) i el nomenament de doctor *honoris causa* a la Universitat d'Oxford. L'any 1965 publica el seu darrer poemari, *Bieg vremeni* (*La carrera del temps*). Anna Akhmàtova continuà escrivint fins a la seva mort el 5 de març de 1966 a Moscou.

Els temes que tracta la poesia d'Akhmàtova són universals: l'amor, la mort, el temps, la pàtria, etc. El que dóna força i expressivitat al seu llenguatge poètic, és la seva senzillesa, la sobrietat del to i uns ritmes àgils i variats. El posat majestuós, noble i sever que, segons els contemporanis, era propi

de la seva figura, va deixar una forta empremta en la seva poesia. Gràcies a aquestes característiques, els versos d'Akhmàtova són fàcils de recordar i difícils de traduir. Malgrat les diferències entre la poesia primerenca, més ingènua i romàntica, i la més tardana, marcada per una maduresa amarga enmig del terror estalinista, l'obra d'Akhmàtova manté una unitat estilística i conserva una frescor sorprenent. No és estrany, doncs, que poetes com ara Joseph Brodsky i Alexander Kuixner l'hagin valorat com a mestra i hagin dedicat més d'un assaig a l'anàlisi de la seva obra.

Pel que fa a la difusió, com en tants altres aspectes, el cas d'Anna Akhmàtova és paradigmàtic. Els seus primers reculls es van publicar sense entrebancs a Rússia. Des del 1922, però, els únics poemes nous que publica són poemes de guerra, patriòtics i de celebració de l'arribada de la pau, que, tanmateix, no serviren a Anna Akhmàtova per aconseguir que el seu fill sortís del camp de treball. Mentrestant, la seva obra veritable restava en silenci:

«Naturalment, poemes d'aquesta mena no podien publicar-se, ni tan sols escriure's o mecanografiar-se. Els memoritzaven l'autora i set persones més, ja que ella no confiava prou en la seva memòria. De tant en tant es reunia amb una persona o altra i li demanava que li recités en veu baixa una o altra selecció a manera d'inventari».

Són paraules de Joseph Brodsky, que recull, a manera de pròleg, l'edició catalana del *Rèquiem i altres poemes*. Cap als anys seixanta la figura d'Akhmàtova rebé un reconeixement important, tant a l'URSS com a Occident: el 1959 es publicà traduït al francès *Poèmes* (traducció de Sophie Laffitte. Paris: Seguers, 1959); el 1962 es va considerar atorgar-li el Premi Nobel, i tot i així, la seva obra no era coneguda d'una manera completa. Després de la mort d'Anna Akhmàtova, va anar sortint una primera edició força completa a cura de G. Struve i B. Filipov (New York i München: Inter-Language Literary Associates, 1966-1968-1982).

Akhmàtova a Catalunya

Com arriba Anna Akhmàtova a Catalunya? Per a Guillem Nadal, potser un dels primers en traduir-la al català cap a principi dels setanta, la resposta és clara:

«Els poetes de l'època soviètica estan traduïts a partir de llibres monogràfics que Guillem Nadal comprà a l'estranger: una edició bilingüe rus/alemany d'Akhmàtova, una altra en rus i anglès de Maiakovski, una edició soviètica de Ievtuxenko i una de Iessenin molt interessant feta a París pels russos "blancs" emigrats, que li regalaren uns amics».

És a dir, cap als setanta, per llegir Akhmàtova, s'havia de recórrer a publicacions en altres països d'Europa. Les traduccions de Nadal no tingueren gaire ressò i, de fet, la major part restaren inèdites. L'antologia de poesia russa en traduccions al mallorquí, de Nadal, no s'ha editat fins al 2006. Les versions de Nadal segueixen un patró tradicional de mètrica i rima. Més tard, fou de la mà de Monika Zgustova, i conjuntament amb ella, que Maria Mercè Marçal va fer les seves esplèndides versions del *Rèquiem* i d'una trentena més de poemes de diferents èpoques, que el 1990 Edicions 62 va publicar en edició bilingüe. A aquesta publicació, cal afegir-hi la traducció, a càrrec de Ricard San Vicente i de Júlia Ferrer, d'una selecció de catorze poemes (onze dels quals de la segona dècada del segle XX) feta per Helena Vidal i publicada a *Poesia russa contemporània*, dins la col·lecció «Les Millors Obres de la Literatura Universal» d'Edicions 62. Es tracta de catorze traduccions acurades que, a més, inscriuen la poesia d'Akhmàtova en el seu context poètic de l'inici del segle XX.

Les versions de Marçal-Zgustova s'han tornat a editar el 2004, juntament amb una selecció de poemes de Marina Tsvetàieva. Es tracta de versions que regeixen en l'objectiu d'esdevenir poemes en català, fent ús dels recursos poètics propis del català contemporani. L'acceptació ha estat

notable; en alguns casos fins i tot entusiasta: « No és un llibre, és un monument», diu Jaume Subirana. Al diari *Avui*, en la mateixa època, hi va aparèixer una crítica elogiosa del llibre escrita per David Castillo.

Arreu d'Europa, Anna Akhmàtova és traduïda i coneguda de manera creixent des dels anys seixanta. A Catalunya avui dia, Akhmàtova no és ben bé una desconeguda per al públic culte. S'ha publicat un bon grapat d'articles i han aparegut llibres que se centren en la seva figura o la toquen de molt a prop; se n'ha parlat força, per exemple el 2007, en llengua espanyola, en ressenyes sobre *Anna Ajmátova. Anna de todas las Rusias* (Fenstein, Elaine, *Anna Ajmátova. Anna de todas las Rusias*. Traducció de Xoan Abeleira. Barcelona: Circe, 2007) o *Crimen sin castigo* (Shentalinski, Vitali, *Crimen sin castigo. Últimos descubrimientos en los archivos literarios del KGB*. Traducció de Marta Rebón. Barcelona: Círculo de Lectores i Galaxia Gutenberg, 2007). Hi ha un interès creixent i un coneixement cada vegada més complet de les circumstàncies que envoltaren la poeta. A més, els estudis de dones, també a casa nostra, n'afavoreixen la popularitat. Sembla, doncs, que el terreny és adobat; les traduccions de què disposem són excel·lents; manquen, però, reculls prou extensos de la seva poesia.